

СИСТЕМА ДИПЛОМУВАННЯ СУДНОВОДИЇВ У ГАЛУЗІ МОРСЬКОГО, ЗОКРЕМА РІЧКОВОГО, СУДНОПЛАВСТВА УКРАЇНИ

Кочерев О. С.

У науковій статті розкрито система дипломування судноводіїв у галузі морського, зокрема річкового, судноплавства України.

Зауважено на необхідності вдосконалити систему дипломування моряків, а саме оптимізувати та спростити систему, привести її у відповідність до практики провідних європейських країн. Першочерговими заходами, на нашу думку, є необхідність підвищити об'єктивність оцінки кваліфікації моряків і вжити заходів щодо запобігання корупційним явищам у цій сфері.

Високий професіоналізм українських моряків, рівень теоретичної та практичної підготовки дали можливість Україні посісти достойне місце на міжнародному ринку праці й увійти до «Білого списку» Міжнародної морської організації. Сучасна організаційна структура системи морської освіти, підготовки, оцінки компетентності й дипломування, включаючи видачу медичних свідоцтв моряків, має свою специфіку.

Особливу увагу автором звернуто на проблеми:

1) релевантність оригінального тексту тому варіанту, який перекладений українською мовою та ратифікований Україною; 2) також вагоме значення має застосування правил юридичної техніки; 3) своєчасність і нормативне вирішення актуальних питань, що стосуються організаційного складника діяльності моряків, їхнього матеріально-технічного забезпечення й соціального захисту.

Особливо актуальним залишається питання захисту прав і свобод моряків, їхньої соціальної охорони, здатності держави захищати моряків у випадку потрапляння в полон, наявності пенсійного забезпечення й інших видів соціальних гарантій моряків.

Відзначено, що складовими елементами системи дипломування судноводіїв у галузі морського, зокрема річкового, судноплавства України є освітній складник, система соціального захисту, професійне зростання, мотиваційний складник.

Ключові слова: органи управління, морський транспорт, річковий транспорт, державна політика, судноплавство, морське право.

Kocherev A. S. Certification system for seafarers in the field of maritime, in particular river shipping in Ukraine

This scientific article reveals the system of certification of navigators in the field of sea, in particular river navigation of Ukraine.

It was noted the need to improve the system of certification of seafarers, namely to optimize and simplify the system, to bring it into line with the practice of leading European countries. As a matter of priority, in my opinion, it is necessary to increase the objectivity of the assessment of seafarers' qualifications and take measures to prevent corruption in this area.

The high professionalism of Ukrainian sailors, the level of theoretical and practical training gave Ukraine the opportunity to take a worthy place in the international labor market and enter the "White List" of the International Maritime Organization.

The modern organizational structure of the system of maritime education, training, competence assessment and certification, including the issuance of medical certificates of seafarers has its own specifics.

It was noted that it is necessary to improve the system of certification of seafarers, namely to optimize and simplify the system, to bring it into line with the practice of leading European countries. As a matter of priority, in my opinion, it is necessary to increase the objectivity of the assessment of seafarers' qualifications and take measures to prevent corruption in this area.

The author pays special attention to the following problems: 1) the relevance of the original text to the version that has been translated into Ukrainian and ratified by Ukraine; 2) the application of the rules of legal technique is also important; 3) timeliness and normative solution of topical issues related to the organizational component of seafarers' activities, their logistics and social protection.

The issue of protection of seafarers' rights and freedoms, their social protection, the state's ability to protect seafarers in the event of captivity, the availability of pensions and other types of social guarantees for seafarers remain particularly relevant. It is noted that the components of the system of certification of shipowners in the field of maritime, in particular river navigation of Ukraine are: educational component, social protection system, professional growth, motivational component.

Key words: governing bodies, maritime transport, river transport, state policy, navigation, maritime law.

Постановка проблеми. Важливу роль в організації морського, зокрема й річкового, судноплавства в Україні займає питання дипломування судноводіїв, тому що, як відомо, «кадри вирішують усе». За час існування незалежної України з низки причин, як суб'єктивних, так і об'єктивних, традиційні погляди на роботу флоту, його забезпечення, підготовку кадрів суттєво змінилися. Кількість суден, що працюють під Українським прапором, значно знизилася, наймогутніші в минулому пароплавства практично пішли в небуття.

Велика кількість наших моряків були змушені шукати роботу на іноземних судах і завдяки гарній підготовці була там затребувана. На початку й у середині 90-х років загальна структура підготовки інерційно продовжувала залишатися фактично такою самою, як і при вже зниклому СРСР, але, природно, з повним комплектом характерних для всієї країни проблем. Однак з кожним роком умови як усередині країни, так і поза її межами дедалі більше змінювалися, старі підходи виявилися неприпустимими та вимагали перегляду.

Стан дослідження. Окремі питання функціонування галузі річкового судноплавства України були предметом дослідження таких учених, як О. Щипцов, Л. Гаценко, М. Голубятников, О. Бахмуцан, О. Борисенко, Н. Омаїдзе, Д. Іваськевич, Г. Ульянова, Ю. Батан, М. Сиротко й інші. Особливості функціонування річкового транспорту в Україні розкриті в працях Н. Гуржій, О. Аніщенко, А. Огорокова, Р. Вернигори, П. Цупрова, П. Садловської, Є. Ключової, Г. Кучерук, А. Партоли, О. Мельник, Е. Грицюк, С. Дугіна, А. Волошенко, В. Кириленко, Л. Кириленко, О. Невзорова, Л. Марценюк, Т. Мукмінова та інших.

Виклад основного матеріалу. Україна приєдналася до Міжнародної конвенції про підготовку й дипломування моряків і несення вахти 1978 року (International 200 Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, STCW) (далі - Конвенція STCW) [1] шляхом схвалення Закону України від 1 листопада 1996 року № 464/96-ВР [2].

Конвенція STCW набула чинності 28 квітня 1984 року. З того часу поправки до неї прийняті в 1991, 1994, 1995, 1997, 1998, 2004, 2006 і 2010 роках. Міжнародна конвенція про підготовку й дипломування моряків і несення вахти (англ. International STCW Convention) - міжнародна конвенція, одна з трьох основних морських конвенцій, прийнятих під егідою Міжнародної морської організації (ІМО). У Конвенції беруть участь понад 70 країн.

Конвенція закріплює міжнародні норми підготовки та дипломування моряків і несення вахти, передбачає положення, що забезпечують, щоб моряки на судах були належним чином навчені й підготовлені, мали достатній досвід, навички та кваліфікацію, відповідали вимогам щодо роботи, віку, стану здоров'я й були придатні до виконання своїх обов'язків таким чином, який забезпечує охорону людського життя і збереження майна на морі, а також захист морського середовища.

Регламентує: вимоги до капітана й палубної команди; вимоги до машинної команди; вимоги до радіоспеціалістів; вимоги щодо екіпажів певних типів суден; вимоги щодо функцій, пов'язаних із аварійними ситуаціями, охороною праці, медичним доглядом і виживанням; вимоги щодо дипломування й альтернативного дипломування; вимоги щодо несення вахти.

Установлює зразки документів, які видаються під час дипломування моряків.

Прийнята Міжнародною морською організацією (ІМО) в початковій редакції в 1978 році. Істотні зміни внесені до Конвенції на конференції ІМО в 1995 році. Конвенція про підготовку й дипломування моряків і несення вахти регулярно оновлюється на сесіях ІМО: поправки вносилися в 1997, 1999 і 2010 роках.

Високий професіоналізм українських моряків, рівень теоретичної та практичної підготовки дали можливість Україні зайняти достойне місце на міжнародному ринку праці й увійти до «Білого списку» Міжнародної морської організації.

Україна стала державою-членом Міжнародної морської організації (ІМО) і країною, що підписала основні міжнародні нормативні акти з безпеки мореплавства, прийняті в рамках ІМО, у тому числі й Міжнародну конвенцію про підготовку й дипломування моряків і несення вахти 1978 року з поправками (Конвенція ПДНВ) [3].

Після приєднання в 1996 році до Конвенції STCW'78 в Україні вжито низку заходів щодо створення системи та задіяння механізму підготовки та дипломування моряків відповідно до стандартів Конвенції STCW'78. Україна опинилася в списку держав, які повністю виконують вимоги Конвенції STCW'78, що складає Комітет з безпеки на морі ММО (Правило І/7 Додатку до Конвенції STCW'78) [4].

Варто зазначити, що норми міжнародного права створюють права й обов'язки тільки для суб'єктів міжнародного права. Органи державної влади та інші суб'єкти, що перебувають на території держави, загалом безпосередньо нормам

міжнародного права не підпорядковуються. Реалізація міжнародних зобов'язань на внутрішньодержавному рівні здійснюється шляхом імплементації (входження норм міжнародного права в норми внутрішньодержавного права), яка застосовується Україною у формі загальної трансформації, про що свідчать положення Конституції України, згідно зі ст. 9 якої міжнародні договори є частиною національного законодавства України [4; 5, с. 141].

Це також впливає й із Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року (далі - Закон від 29.06.2004), відповідно до якого чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства й застосовуються в порядку, передбаченому для норм національного законодавства (ст. 19) [4; 6, с. 121].

У цьому випадку маємо на увазі такі проблеми, як релевантність оригінального тексту тому варіанту, який перекладений українською мовою та ратифікований Україною; також вагоме значення має застосування правил юридичної техніки; своєчасність і нормативне вирішення актуальних питань, що стосуються організаційного складника діяльності моряків, їхнього матеріально-технічного забезпечення та соціального захисту.

Як зазначає О. Балобанов, згідно з чинним законодавством, Конвенція STCW'78 є частиною національного законодавства України, але її автентичний текст українською мовою відсутній. Вона не опублікована в жодному з офіційних видань України, оскільки питання публікації міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких дала Верховна Рада України, законодавчо не врегульовано. Дія Указу Президента України «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» від 10 червня 1997 року № 503/97 на міжнародні договори не поширюється [4; 7].

Тому сьогодні використовується здебільшого неофіційний текст Конвенції STCW'78, не існує навіть стабільного перекладу її назви, яка в дослівному перекладі з англійської мови має назву «Міжнародна конвенція про стандарти підготовки, дипломування моряків і несення вахти» (International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1978, STCW'78), а в українській і російській морській літературі йменується Міжнародною конвенцією про підготовку й дипломування моряків і несення вахти [4; 8], тобто опущене визначальне слово - «стандарти».

В Україні склалася розгорнута система підготовки висококваліфікованих морських спеціалістів. Однак важливими факторами, що забезпечують гідне становище українських моряків на міжнародному ринку праці, є відповідність їхньої підготовки міжнародним вимогам (стандартам), які пред'являються до національної системи підготовки та дипломування моряків, і систематизація законодавства в цьому напрямі [4; 6, с. 122].

У ході виконання вимог Конвенції STCW'78 і Конвенції ООН з морського права 1982 року Україною вже вжито низку заходів (насамперед це розроблення й ухвалення актів законодавства) щодо створення системи та задіяння механізму належної підготовки, підвищення кваліфікації та дипломування моряків. Ці заходи здійснено задля внесення України до списку держав, що повністю виконують вимоги Конвенції STCW'78. Надані Україною документи прийняті в ММО та виявилися достатніми для ухвалення рішення про виконання Україною вимог Конвенції STCW'78 (за винятком Правил 1/8, документи щодо виконання його положень від України не надавалися) [4].

Водночас варто наголосити, що особливо актуальним залишається питання захисту прав і свобод моряків, їхньої соціальної охорони, здатності держави захищати моряків у випадку потрапляння в полон, наявності пенсійного забезпечення й інших видів соціальних гарантій моряків.

Отже, сьогодні законодавче й організаційне забезпечення впровадження міжнародно-правових стандартів підготовки та дипломування моряків в Україні ще далеке від досконалості, але неможливо лишити поза увагою досвід дев'ятирічної роботи з упровадження вимог Конвенції STCW'78 і неодмінні досягнення, що стали запорукою внесення України до списку країн, що повністю виконують вимоги Конвенції STCW'78. Європейським агентством із морської безпеки (EMSA) за дорученням Єврокомісії з 17 по 28 травня 2013 року проведено інспектування української системи морської освіти, підготовки та дипломування, що проводилося відповідно до правила 1/10 Конвенції [9, с. 32]. Конвенція була адаптована до законодавства ЄС Директивою 2008/106/ЄС про мінімальний рівень підготовки моряків. Ця Директива визначає європейську систему визнання сертифікатів і вимоги з проведення оцінки відповідності для країн - не членів ЄС [10; 4]. Відповідно до цієї перевірки, Україна підтвердила на європейському рівні свій статус держави, яка повною мірою виконує вимоги Міжнародної конвенції про підготовку й дипломування

моряків і несення вахти 1978 року. Відповідне офіційне повідомлення про підтвердження продовження визнання України Євросоюзом направлено на адресу Мінінфраструктури директором Генерального директорату з мобільності і транспорту Європейської Комісії Ф. Карамітсосом [4].

Для виконання вимог Конвенції ПДНВ Наказом Міністерства транспорту України в лютому 1998 року в м. Одесі створено Агентство з контролю за підготовкою та дипломуванням моряків, яке очолив професор Одеської державної морської академії В. Голубєв.

Створено єдиний Державний реєстр документів моряків, який забезпечує надійний контроль за документами, що видаються в нашій країні морякам на підтвердження їхньої професійної компетентності. За участі ІПДМ Морською адміністрацією підписано угоди про визнання дипломів наших моряків із 53 країнами. Співробітники ІПДМ розробляють і видають численні інформаційні, навчально-методичні, довідкові матеріали з питань підготовки, оцінки компетентності й дипломування моряків, готують звіти в ІМО й багато іншого. Велика й багатогранна діяльність ІПДМ приносить свої плоди: в останні роки значно підвищився рівень професіоналізму українських моряків, зросла їх затребуваність на світовому ринку морської праці.

ІПДМ є державною організацією й належить до сфери управління Міністерства інфраструктури України (Мінінфраструктури).

Відповідно до основних завдань, ІПДМ бере участь у забезпеченні формування кадрового ресурсу спеціалістів морського транспорту згідно з вимогами Конвенції ПДНВ, ратифікованої Україною, і національних нормативних актів у сфері підготовки та дипломування моряків. У склад ІПДМ входять єдиний Державний реєстр документів моряків і філії, розташовані в містах Ізмаїлі, Маріуполі, Миколаєві, Одесі [11].

Відповідальність за функціонування єдиного Державного реєстру документів моряків покладена на ІПДМ.

Згідно з Положенням про ведення єдиного Державного реєстру документів моряків, основними завданнями його є одержання, облік і накопичення інформації стосовно кваліфікаційних документів моряків України (сертифікатів компетенції та їх підтверджень); отримання й облік інформації від морських навчальних закладів стосовно навчальних документів; отримання, облік і перевірка інформації від НТЗ стосовно свідоцтв по закінченню курсів підготовки за визначеними напрямками; перевірка

дійсності документів моряків України, що засвідчують їхню кваліфікацію, і надання результатів такої перевірки зацікавленим сторонам; ведення необхідних баз даних, технічний захист інформації відповідно до чинних вимог.

Перелік інформації, що вноситься до єдиного Державного реєстру документів моряків, відповідно до п. 12 розділу В-І/6 Кодексу ПДНВ, формат, регламент передачі даних, відповідальність за перевірку наданої інформації визначені вищезазначеним Положенням про ведення єдиного Державного реєстру документів моряків.

Сьогодні в єдиному Державному реєстрі документів моряків обліковується понад 700 тисяч документів моряків, виданих капітанами морських портів України, понад 1,9 мільйона сертифікатів НТЗ (облік здійснюється з 1998 року). Інформація вноситься українською та англійською мовами.

Державний реєстр постійно розвивається та якісно вдосконалюється. Створена за останні роки автоматизована система Державного реєстру документів моряків України (State Register of Seafarer's Documents of Ukraine) функціонує на сучасному рівні. Налагоджена робота реєстру практично виключає можливість використання моряками незаконних документів. Ця система спрямована на забезпечення чіткої взаємодії реєстру, державних кваліфікаційних комісій і служб капітанів портів, дає змогу вести електронний облік на сучасному рівні всіх документів, видаваних морякам, робити перевірку документів на легітимність.

Сучасна організаційна структура системи морської освіти, підготовки, оцінки компетентності й дипломування, включаючи видачу медичних свідоцтв моряків, має свою специфіку. Зокрема, до формування державної політики стосовно якості освіти, підготовки, дипломування та медичних оглядів моряків мають відношення три органи державної влади: Міністерство інфраструктури України, Міністерство освіти і науки України й Міністерство охорони здоров'я України. Виконання визначених статтями 10 і 51 Кодексу торговельного мореплавства України функцій щодо здійснення державного й загального керівництва з питань підготовки та дипломування моряків покладено на Міністерство інфраструктури України.

Міністерство інфраструктури України (Мінінфраструктури) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується й координується Кабінетом Міністрів України.

Реалізація політики у сфері освіти, підготовки, оцінки компетентності та дипломування моряків

здійснюється на основі й на виконання Конституції та законів України, актів і доручень Президента України, актів Кабінету Міністрів України й відповідних наказів центральних органів виконавчої влади та спрямована на підтримку високого рівня стандартів, їх постійний перегляд і вдосконалення. Усі дії Морської адміністрації України спрямовані на якісне поліпшення системи підготовки й підтримки її на рівні не нижче міжнародних стандартів, підвищення авторитету й конкурентоздатності українських моряків на міжнародному морському ринку та підвищення іміджу України як морської держави у світі.

За інформацією Міністерства закордонних справ України як депозитарія Меморандумів, на сьогодні Україною укладено Меморандуми про визнання дипломів/свідоцтв моряків з 51 із 165 держав, які є стороною Конвенції ПДНВ (Азербайджан, Антигуа й Барбуда, Багамські острови, Барбадос, Бельгія, Вануату, В'єтнам, Гонконг, Греція, Грузія, Данія, Естонія, Ізраїль, Іран, Ірландія, Італія, Йорданія, Камбоджа, Кіпр, Кірибаті, Коморські острови, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Острів Мен, Панама, Північна Корея, Польща). Україна у 2020 році також підтвердила свій статус держави, яка повною мірою виконує вимоги Конвенції ПДНВ: Україна залишається в «Білому списку» країн, які виконують вимоги Конвенції ПДНВ у повному обсязі.

Висновки. З огляду на вищевикладене, необхідно вдосконалити систему дипломування моряків, а саме оптимізувати та спростити систему, привести її у відповідність до практики провідних європейських країн. Першочерговими заходами, на нашу думку, є необхідність підвищити об'єктивність оцінки кваліфікації моряків і вжити заходів щодо запобігання корупційним явищам у цій сфері.

Література

1. Міжнародна конвенція про підготовку й дипломування моряків і несення вахти 1978 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_053 3.

2. Про приєднання України до Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 50. Ст. 284.

3. Про впровадження в Україні вимог Міжнародної конвенції (1978 р.) про підготовку і дипломування моряків та несення вахт / М.І. Голубятников, О.Ю. Бахмуцан, О.І. Борисенко, Н.О. Омаїдзе. *Вісник морської медицини*. 2018. № 4 (81):4-9.

4. Гольбін М.І. Міжнародно-правові зобов'язання України стосовно захисту трудових і соціальних прав моряків. *Альманах міжнародного права*. Випуск 15. URL: <http://inlawalmanac.mgu.od.ua/v15/6.pdf>.

5. Конституція України, прийнята п'ятою сесією Верховної Ради України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.

6. Балобанов О.О. Правові основи підготовки, працевлаштування та праці моряків. Одеса : Фенікс, 2011. 200 с.

7. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності : Указ Президента України від 10 червня 1997 р. № 503/97. *Урядовий кур'єр*. 1997. № 107-108.

8. Международная конвенция о подготовке и дипломировании моряков и несении вахты 1978 года (ПДМНВ-78) с поправками (консолидированный текст). International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1978 (STCW'78), as amended (consolidated text): Санкт-Петербург : ЗАО ЦНИИМФ, 2002.

9. На шляху інтеграції України до ЄС. *Інформаційний бюлетень з євроінтеграційних питань* / Кабінет Міністрів України. 2013. № 4.

10. CETS. No. 163. European Treaty Series /163.

11. Інспекція з питань підготовки та дипломування моряків. URL: Про Інспекцію (itsc.net.ua).

Кочерєва О. С.,
аспірант 2-го року навчання
юридичного факультету
Державного університету інфраструктури
та технологій
ORCID 0000-0002-2548-959X